

¹⁹ Kovács Péter i.m. 58-59.

²⁰ Uo.

²¹ Cseresnyés Ferenc: *Menekültpolitika és menedékjog az Európai Unióban (1990-1999)*. Studia Europaea 3. Pécs, 1999. 73-74.

²² Nagy Boldizsár: Menedék és remény – Magyarország helye a nemzetközi vándorlásban. In: *Jönnek? Mennek? Maradnak?* MTA PTI, Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve, 1993. Budapest, 1994. (Szerk.: Sik Endre és Tóth Judit)

²³ Már 1991-ben félmillió fölé ment a benyújtott menedékjogi kérelmek száma, s 1992-ben 690 100 kérelmet nyújtottak be! 1993-tól az uniós tagállamok hatékonyan alkalmazták a londoni megállapodásukat a gyorsított menedékjogi eljárásról. (Nyilvánvalóan megalapozatlan menedékkérelmek esetén). Ezzel sikerült viszonylag rövid időn belül leszorítaniuk a kérelmezők számát. In: Amnesty International Asyl-Info 4/94. 37. IGC Secretariat, Feb. 1994.

²⁴ UNHCR, Migration News Sheet 1992.

²⁵ Cseresnyés Ferenc: Menedékjog és menekültpolitika az Európai Unióban. In: *Értékek, érdekek és szakpolitikák az Európai Unióban*. Tanulmányok. (Szerk.: Andrassy György) Studia Europaea 7. 243-246.

²⁶ Kovács Péter i.m. 70.

Magyar Orientalizmus

*Edward W. Said: Orientalizmus,
Európa Könyvkiadó, Budapest, 2000. [Fordította: Péri Benedek],
666 oldal, 2.900, Ft. ISBN 963-07-6825-9*

Edward W. Said bemutatására és a több mint húsz évvel ezelőtt megjelent, azóta sok kiadást megért, és számos nyelvre lefordított könyvének, az *Orientalizmus*-nak, ajánlására nincs különösebben szükség Magyarországon. A szakmai közönség többnyire már nemcsak a könyvet olvasta, de betekintése van a körülötte zajló heves viták sűrűjébe is, esetleg állást foglalt már valamelyik oldalon. Nyilvánvalóan ez a sorrend nem szükségszerű, elképzelhető hogy valaki a könyv olvasása nélkül is állást foglal. (Talán számukra mégiscsak kell ajánlanom a könyv olvasását.)

Aki ma az *Orientalizmus* szemlájére vállalkozik nehéz helyzetben van, hiszen már a recenziók és értelmezések mennyisége olyan számottevő, hogy terjedelmük valószínűleg magának a műnek többszöröse.¹ Egy másik fontos probléma, hogy mára szinte lehetetlen rekonstruálni mit jelenthetett az *Orientalizmus* a hetvenes évek végén, amikor először megjelent. Itt nem tekinthetem át a könyv befogadás-történetét: még a legfontosabb kritikák számbavételét sem végezhetném el. Said maga is nyújt némi áttekintést ezekről a 1994-es kiadáshoz írt, és itt lefordított utószavában.² Azért vállalkozom mégis e késői teljes magyar fordítás megjelenése alkalmával az *Orientalizmus* szemlájére, hogy néhány hozzá kapcsolódó szempontot és lehetséges értelmezést kiemeljek a magyar és a kelet-közép-európai társadalomtudományok diskurzusok kontextusában.

A Kelet és a Nyugat

Első kiadása óta az Orientalizmus rengeteg tudományos vitát és legalább annyi kutatási programot inspirált, egyike azon munkáknak amelyek megte-remtették a *posztkolonializmus* címkével jelölt tudományos diskurzust és kutatói programot, amely az irodalomtudomány, történelemtudomány, az antropológia és más kultúrtudományok területén egyaránt visszhangra, ám gyakran ellenzésre is talált. A könyv megosztott fogadtatása talán azzal is összefügg, hogy Said személye nem mentes az olyan botrányoktól,³ amelyek heves indulatokat keltve osztják követő és kritikus táborokra az olvasókat, gyakran ideológiai vonalak mentén szegődve hívőül vagy zárkózva el nézeteitől. A könyvnek ugyanannyira elválaszthatatlan kontextusa, hogy szerzője Jeruzsálemben született anglikán vallású palesztin⁴, aki Amerikában tanít és mindig kritikus szemmel figyeli az izraeli politikát, mint az, hogy Said következetes baloldali kritikus-értelmisségi, kiemelkedő műveltségű humanista, egyaránt jártas a nyugati filozófia, irodalom és művészetek terén.

A mű elméleti forrásvidéke a posztstrukturalizmus és neo-marxizmus találkozásánál helyezkedik el. Said hivatkozik Louis Althusser-re, Antonio Gramsci hegemoniaelméletére és Michel Foucault diskurzuselméletére. Teszi mindezt anélkül, hogy bármelyiket részleteiben kifejtjené, vagy az egymással való kompatibilitásukat megkérdőjelezné (ezt szemére is vetették később). Inkább csak eszközül használja ezeket az elméleteket abban a támadásban, amely a tudás-hatalom binom klasszikus értelmezése ellen indít.

Alapvető állítása, hogy a tudás sohasem „vegytisztá”, tehát nem választható el attól a politikai kontextustól, amelyben létrejött és amelynek fenntartásában szerepet játszik.

Said módszerében inkább foucaultianus, de nem követi Foucault hatalom-koncepcióját, mondanivalójának magja szorosabban kötődik a hegemónia és az alávetettek (*sub-altern*) Gramsci által felállított ellentétéhez. Az orientalizmus diskurzusának elemzése közben soha nem téveszti szem elől azokat a gazdasági-politikai aszimmetriákat, amelyek keretezik az egyenlőtlenségeket. Ezért megtartja azt centrum-periféria distinkciót, amely a hegemónia-elmélet sajátja. Ezzel szemben Foucault diffúz, a társadalom szövetében szétterjedő hatalom-felfogása sokkal inkább a láthatatlan, központ nélkül is hatékonyan működő hatalom képét rajzolja meg. Nyilvánvaló, hogy Said számára fontosabb a diskurzusok elemzése során leleplezni azt a domináns beszédmódot amely, a gazdasági kizsákmányolás és a politikai elnyomás párhuzamaként számára a nyugati imperializmus velejárója, mint annak vizsgálata milyen kifinomult módon szövi át a hatalom a társadalmakat, nemcsak Nyugaton, de Keleten is.

A leleplezés művelete során Said a Nyugat kulturális és tudományos termékének egy részét veszi célba, amelyek számára a tudás egyik kiemelten fontos doméniuma (hiszen ő maga is nyugaton iskolázott keleti), a Nyugat tudása a Keletről: az Orientalizmus. Könyve ennek a tudásformának a körülírására és elemzésére tett kísérlet. A legtöbbet idézett és vitatott tömör meghatározás szerint: „Az orientalizmus nem más, mint a Nyugat stílusa a Kelet uralására, átstrukturálására, a felette gyakorolt autoritás biztosítására.”⁵ Az orientalizmus ilyen módon való értelmezése természetesen nagyon eltér az eddigi jelentéseitől, de Said könyve után a társadalomtudományokban egyre inkább az általa módosított értelemben vált elterjedté. Ebben az értelemben az orientalizmus nem csupán a hagyományos értelemben vett keletkutató (orientalisztika), hanem olyan domináns diskurzus amely a Keletről szól, így az „orientalisták” táborának határai is kitágulnak: közéjük sorolja bármely modern tudományág művelőjét ugyanúgy mint azokat az írókat és filozófusokat is, akik a Kelettel foglalkoztak.

Az a társadalmi kontextus, amelyet vizsgálatának keretétül választ a francia és brit gyarmati birodalmak uralmi rendszere (valamint későbbi amerikai párhuzamaik), az ezekben dolgozó orientalisták és az általuk termelt művek. Elemzését leszűkíti az arab világgal kapcsolatos művek és nézetek

vizsgálatára, de így is hatalmas anyagon dolgozik: régebbi forrásokat is bevon az elemzésébe, de vizsgálatát igazából a 18. század utolsó harmadától kezdődően, a modern orientalizmus korának beköszöntésével kezdi és a 20. századi Amerika jelenéig jut el, azaz a hetvenes évekig.

A Nyugat repedései

A Nyugat/Kelet megosztáson túl létezik még egy elkülönülési folyamat, amelynek fontos szerepe van az orientalizmus megértésében. Ennek a folyamatnak az eredménye az a helyzet, amelyben a nyugati diskurzusok között többszólamúság, sőt ellentmondás jön létre. A Nyugati tudás ilyen repedéseibe illeszkedik Said műve, amely ugyanakkor fontos szerepet játszik a további hasadások létrejöttében vagy nyilvánvalóvá tételében.

Nem a könyv elméleti konstrukciója bizonyult legidőtállóbbnak. Sokkal nagyobb hatást gyakoroltak a problémafelvető, ötletgazdag és szerteágazó elemzések, amelyek aláásták több diszciplína pilléreit. Said a Másik megalkotásának és reprezentációjának kérdéskörét gyarmatosító és imperialista törekvések kontextusában látatja, azok viszonyulására terelve a figyelmet, akikről készül a reprezentáció. Ez az olyan tudományágak művelői részéről, amelyek lényegéhez tartozik a másokról kialakított reprezentáció (tulajdonképpen minden társadalomtudomány ilyen), óvatosságot és az egyéni emberi tapasztalatok iránti nagyobb tiszteletet kíván. Nem akarom most azt taglalni, melyik tudományág mennyire szemléli magasról, vagy távolról a tárgyát, azt gondolom, hogy ma már egy-egy diszciplínán belül is húzódnak repedések.

Ezen az általános következményen túl van egy partikulárisabb („területi”) vetülete az orientalizmusnak. Egyetlen példával szemléltetném, hogy az orientalizmus csupán egyetlen alelete az olyan törekvésnek, amelyek eszencialista nézeteket kapcsolnak össze geopolitikai érdekekkel. Ezeknek megítélésében Said következetes maradt álláspontjához, ezért utasítja el ironikusan és kritizálja a „civilizációk összeütközése” elképzelést, amely kívülről eszencializálja a Másikat, mintha az is nem bonyolult és sokszínű világ volna, amelyben sokféle öndefiníciós törekvés verseng:

„[A] „civilizációk összeütközése” helyett én inkább a „definíciók összeütközése” kifejezést használnám, ami sokkal érdekesebb dolog. Szerintem ami ma ténylegesen történik a világban, az igen távol van attól, amit Huntington mond, aki minden meglehetősen felszínesen lát, és egy olyan ember nézőpontjából beszél, aki

a hidegháború nagy teoretikusa volt, és aki most megint csak a konfliktus elméletét akarja alkalmazni egy nem hidegháborús világban. Ami szerintem történik, az definíciók összeütközése az egyes kultúrákon és társadalmakon belül.”⁶

Nyugat, a magyarok és az orientalizmus

Noha a művelt közösség ismeri és eredeti kontextusaiban vitatja is Saïd nézeteit, azok viszonya, hatása a magyar társadalomtudományos diskurzusokra, az irodalomtudomány részleges kivételével⁷ kevésbé épült be. Ennek ellenére a magyarra fordított *Orientalizmus* nem érkezik légüres térbe, hatása áttételesen és diffúz módon néha csupán párhuzamaiban, de jelen van. A következőkben ezekre az elemekre rámutatva szeretnék az ismertetés lehetőségeihez mérten a fordítás műveletéhez hozzájárulni azzal, hogy rámutatok néhány találkozási pontra. Ezt nyilván nagyon korlátozottan, csupán ötletek szintjén tehetem itt meg, ezért egyetlen diszciplína – az antropológia diskurzusából ragadok ki példákat arra, hogyan is néz(het) ki a magyar és közép-kelet-európai orientalizmus.

Szorosan véve Magyarország (sem mint hatalom, sem mint gyarmat) nem tarozott egyetlen olyan birodalomhoz sem, amelyek a posztkoloniális diskurzus számára közvetlen célpontot szolgáltatnak. Ez magyarázza talán, hogy ilyen későn készült el az *Orientalizmus* magyar fordítása. Az, hogy a kolonizáció-dekolonizáció hulláma nem érintette közvetlenül a térséget korántsem jelenti azt, hogy Közép-Kelet-Európa kívül esne minden hegemonikus törekvésen, vagy hogy az itt élő népek ne szembesültek volna stigmatizáló külső meghatározásokkal és nem küszködnének öndefiníciós problémákkal. Éppen ellenkezőleg, a régió gazdag és bonyolult terepét szolgálja a kölcsönös orientalizálások vizsgálatának.

A magyarok nemzeti önmeghatározás-története szorosan összefügg a Kelet-Nyugat különbség fontossá válásával. 1994-ben a budapesti Néprajzi Múzeum „Magyarok „Kelet” és „Nyugat” közt. Nemzeti jelképek és legendák” címmel rendezett kiállítást. Itt minden más (urbánus-népi, liberális-konzervatív stb.) ellentéppáron túl ennek a distinkciónak szenteltek kiemelt figyelmet, éppen abból a megfontolásból, hogy ez a definíciós gyakorlat világméretű párhuzamokba illeszkedik.⁸ A párhuzamokon túl a *magyar orientalizmus*⁹ sajátos mintát követ. Itt a térbeli és időbeli dimenziók szorosan összekapcsolódnak. A magyar öndefinícióban a Kelet a magyar nép és nyelv őstörténetével függ össze. A ma-

gyar keletkutatásban amellelt, hogy olyan rangos kutatókat adott mint Kőrösi Csoma Sándor vagy Vámbéry Ármin, a keleti származás tudata fontos szerepet játszott. Történetileg a keleti származás tudata, amely főleg a magyar nemesi hagyományra volt jellemző, és fölényérzettel társult az országban élő más nemzetiségek iránt. A 19. századi őstörténeti és nyelvészeti kutatások megélenkülése mellett a magyarság szorosán kötődik Kelethez, ugyanakkor az Osztrák-Magyar Monarchia kulturális terében a magyarok elsősorban az osztrákok ellenében határozták meg magukat. Nyugat-európai szemmel nézve viszont az ázsiai eredet a barbárság és kegyetlenség képzetével társult. A magyar társadalmon belüli kulturális harcok gyakran követték a Kelet-Nyugat megosztást, de ennek ellenére egészen a huszadik század első feléig sok példája található annak, hogy „a magyarok mennyire nem fogták fel az orientalizmus európai és hazai értelmezésének különbözőségét”¹⁰.

Időben közelebbi az őstörténeti kapcsolatoknál a törökellenes harc és hódoltság korszaka, amikor a magyarok egy más módon szembesültek a Kelettel. Akkor a magyarok mint a kereszténység védőbástyái a Nyugat részeként határozzák meg magukat, bár ez a meghatározás nem mindig egyezett a Nyugat irányából jövő meghatározásokkal. A jelenség párhuzamot mutat a balkanizmus (amely az orientalizmussal párhuzamos, de nem azonos folyamat) olyan elemével, amelyre Maria Todorova bolgár származású kutató mutat rá.¹¹ A balkán önmagát a Kelettel szemben határozza meg, bár nyugati szemszögből gyakran része a Keletnek.

Sorin Antohi a román példán egy gondolatébresztő újraértelmezését nyújtja az orientalizmusnak. Szerinte az orientalizmus *metonimikus jellegű* és egy szövetségi, sőt egy nemzetállam belsejében is létre jöhet.¹² Ez az értelmezés a centrum-periféria kapcsolat elmélete, valamint a goffmani stigma-koncepció segítségével operacionalizálja az orientalizmus fogalmát, új lehetőséget nyitva kisebb léptékű régiók kapcsolatainak vizsgálatára. A magyar orientalizmus recens metonimikus formáit az Erdély vagy Moldva területén élő magyarok iránti érdeklődés hullámaiban lehetne tettenérni. Székelyföld önmagában is alanya lehet orientalista definícióknak.¹³

Ezeken a példákon keresztül azt a folyamatot szerettem volna itt szemléltetni, hogy miképpen szűrődött be és talált alkalmazásra Európa ezen régiójában az orientalizmus valamilyen értelmezése, nem törekedtem teljességre, inkább csak rámutatni akartam a diskurzív környezet néhány elemére.

A fordításról

Said szövege nem könnyen fordítható, hiszen tömör és elegáns, pontos és szellemes egyidőben. Péri Benedek erőfeszítése a vaskos kötet magyartására első látásra tiszteletet parancsol. Közlelbbi olvasás nyomán azonban feltűnnek a zavaró hiányosságok. Egy, a fordítást az eredetivel egybevető, szaklektor bizonyára sokat segített volna a (néha banális) hibák kiküszöbölésében, nem hagyva a recenzió-íróra ezt a munkát és a kétes dicsőséget, hogy ezekre felhívja az olvasók figyelmét. A bevezetőben ilyen hibákat találhatunk:

I have begun with the assumption that the Orient is not an innert fact of nature. It is not merely *there* as the Occident is not just *there* either.¹⁴

Azzal a tétellel kezdem, hogy az orientalizmus nem öröktől fogva létező jelenség. Nem önmagában létezik, mint ahogy a Kelet sem önmagában létező fogalom.¹⁵

Ezen a helyen az angol szöveg arról beszél, hogy a Kelet és a Nyugat nem tehetetlen természeti tények, nem pusztán *ott vannak*. Egyáltalán nincs szó az „orientalizmusról” sem „öröktől fogva létezésről”. A tévedés oka itt talán egyszerű fordítói figyelmetlenség, mert már a következő mondatokban a szöveg szorosabban követi az eredetit.

Egy más típusú tévedés, amikor a fordító értelmezési zavarral küszködik: But the phenomenon of Orientalism as I study it here deals principally, not with the correspondence between Orientalism and Orient (the East as career) despite and beyond any correspondence, or lack thereof, with a „real” Orient. My point is that Disraeli’s statement about the East refers mainly to that created consistency, that regular constellation of ideas as the pre-eminent thing about the Orient, and not its mere being, as Wallace Steven’s phrase has it.¹⁶

Az orientalizmus fogalmának vizsgálata számomra elsősorban nem a Kelet az „Oriens” és az orientalizmus kölcsönhatását öleli fel, hanem az orientalizmus jelenségének belső tartalmát jelenti, és azt, hogy a „létező” Kelettel való megfeleltetések ellenére, azokon túlmutatva, illetve azok esetleges hiányában mit tart a Keletről mint életformáról. Véleményem szerint Disraeli kijelentése sokkal inkább erre a mesterségesen létrehozott gondolatvilágra mint a Keletről vallott nézetek minduntalan előtérbe nyomakodó fogadatlan prókátorára, erre a rendszerbe foglalt eszmehalmazra céloz, nem pedig ezen fogalomrendszer pusztá létezésére.¹⁷

Itt az eredetiben az orientalizmus *jelenségének* és nem *fogalmának* tanulmányozását ígéri Said, a létező Kelettel való minden megfelelés vagy meg nem felelésen túl, viszont egyáltalán nincs szó az orientalizmus és a „létező” Kelet *kölcsönhatásáról*, még kevésbé a *minduntalan előtérbe nyomakodó fogadatlan prókátorról*. Az idézet végén pedig a Kelet, és nem a fogalomrendszer pusztá létezéséről van szó. Wallace Stevenre való hivatkozás viszont kimarad.

Nem tartom szerencsésnek azt, hogy a magyar fordítás nem következetes a szerző által kiemelt (dőltbetűs) fogalmak és kifejezések jelzésével. Az elméletileg és módszertanilag fontos bevezetőben a 35. oldal előtt egyáltalán nem emeli ki a fogalmakat, annak ellenére, hogy a kötetet felsőoktatási tankönyvnek (is) szánta a kiadó. A kiemelések megtartása talán nagyobb figyelmet kényszeríthetett volna a fordítóra is, aki ha stílus-versenyre kel a szerzővel, nemegyszer a magyar szöveg minősége, sőt értelme bánja.

A későbbi fejezetek során mintha javulna a fordítás minősége de a könyv utolsó előtti mondatába a fordító ismét fellengzős képet told be (kőbe vésett, *intő jel* ott ahol angolul egyszerűen *emlékeztető* van), nem beszélve arról, hogy nagyon vitatható itt a *knowledge* 'tudományként' vagy mégikább a 'tudományágként' való fordítása.

If the knowledge of Orientalism has any meaning, it is being a reminder of the seductive degradation of knowledge, of any knowledge, anywhere and any-time.¹⁸

Ha az orientalizmus tudományának van egyáltalán jelentősége, akkor az az, hogy kőbe vésett, *intő jel*ként figyelmeztet arra, milyen a tetszetős, de silány külsőbe öltöztetett tudomány. Példája minden tudományágra igaz, tértől és időtől függetlenül.¹⁹

A fordítás ebben a formában egyenetlen és sok ponton vitatható teljesítmény.

Meglepőnek találtam, hogy hiányzik a magyar kiadás végéről a név- és tematikus index, amely az angol nyelvű kiadásban 18 sűrű oldalt tesz ki²⁰, és nagyon megkönnyíti a hatalmas anyagban való tájékozódást. Ez a filológiai mulasztás nagyban csökkenti a könyv kezelhetőségét.

Az, hogy mégis üdvözlendő a magyar *Orientalizmus* megjelenése, annak a felforgató erőnek és ötletgazdagságnak tulajdonítható, amely huszonkét év múltán is megtartott valamit eredeti lendületéből.

JEGYZETEK

- ¹ A kilencvenes évek közepére már az *Orientalizmus* recepciójának önálló története alakul ki. Gyan Prakash a recenziókról ír recenziót. Lásd: Prakash, Gyan (1995) A review of reviews. *Orientalism now, History and Theory*, 34, 3, 199-212.
- ² 577-619.
- ³ Nemrég (2001 februárjában) a bécsi Freud Intézet és Múzeum lemondta Said előzetes meghívását a 2001. évi Freud-előadás megtartására egy nevezetes libanoni kőhajításra (amellyel állítólag erőszak használatára uszít) és az osztrák politikai állapotokra hivatkozva. Az Intézet döntése nagy felháborodást és tiltakozás-hullámot váltott ki Said hívei körében. 2000. július 3.-án készült Saidról egy fotó, amely azt ábrázolja, amint Dél-Libanonban az izraeli határon átdobott egy követ. Ezt követően többször kényszerült magyarázkodásra, például azzal, hogy a kódobálás rituális szokás azon az elhagyott határszakaszon és egyetlen izraeli katonára sem volt a láthatárán, sőt a sajtóban megjelent és botrányt kirobbantó fotó is titokban készült róla. A bécsi visszautasítást azzal magyarázta, hogy ez a Freud Intézetet részéről az izraeli és amerikai adományozóknak fizetett ár. Lásd.: Edward Said: *Freud, Zionism, and Vienna*, Al-Arham Weekly On-line, March 15-21. 2001, Issue No. 525.
- ⁴ Erről lásd. még: Said, Edward: Világok között, *Magyar Lettre Internationale* 31. 1998-1999 tél. 21-24. [Fordította: Berta Ádám]
- ⁵ Szamosi Gertrud fordítása, *Helikon* 1996/4, 422.
- ⁶ Mondja (26. o.) Said egy interjúban, amelyet Christoph Burgmer készített vele. Bevezetés a posztkoloniális diskurzusba, *Magyar Lettre Internationale* 28. 1998 tavasz. [Fordította: Farkas Zsolt]
- ⁷ A *Helikon. Irodalomtudományi Szemle* 1996/4-es számát, Szamosi Gertrud szerkesztésében és bevezető tanulmányával (415-429), a posztkolonializmus témájának szentelte. Ebben a számban (430-449) részleteiben megjelent magyarul az *Orientalizmus* bevezető fejezete, Balogh Dániel és Szamosi Gertrud tolmácsolásában.
- ⁸ Hofer Tamás: Kiállíthatóak-e a magyar „emlékezet helyei”, *BUKSZ* 1994/4. 464-470.
- ⁹ A fogalmat tudtommal Hofer Tamás használja először. Paraszti hagyományokból nemzeti szimbólumok – Adalékok a magyar nemzeti műveltség történetéhez az utolsó száz évben, *Jannus* VI.1. 1987, p. 59-74.
- ¹⁰ 66. uo.
- ¹¹ Todorova, Maria *Imagining the Balkans*, Oxford University Press, New York, 1997.
- ¹² 304. 5. jegyzet. Antohi, Sorin: Cioran și stigmatul românesc. Mechanisme identitare și definiții radicale ale etnicității, *Civitas Imaginalis. Istorie și utopie în cultura română*, Polirom, Iași. 1999.
- ¹³ Biró A. Zoltán szerint a magyarországi közvélemény ún. erdélybarát termelte ki a Székelyföld mint „csodálatos vidék” képét. (168) Bár ő nem hivatkozik sem

Saidra sem Antohira, úgy gondolom nem túlzás itt Székelyföld metonimikus orientalizálását látni. „Csodálatos” és „intoleráns” vidék. Jegyzetek a Har-Kov problémáról In. *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 1998.

¹⁴ 4. Edward Said: *Orientalism*.

¹⁵ 15. *Orientalizmus*, Péri Benedek fordítása.

¹⁶ 5. Edward Said: *Orientalism*.

¹⁷ 16. *Orientalizmus*, Péri Benedek fordítása.

¹⁸ 328. Edward Said: *Orientalism*.

¹⁹ 576. *Orientalizmus*, Péri Benedek fordítása.

²⁰ 377-394. Said, Edward W. [1978] (1994) *Orientalism*, Vintage Books, A Division of Random House, New York.

Tárgyszerűen az ötvenes évekről

Deák Ágnes: „Nemzeti egyenjogúsítás”. Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon 1849-1860. Budapest, 2000, Osiris Kiadó. 399 oldal. 1880 Forint.

Egy közvéleménykutatás szerint a magyarok XX. századi történelmük legsötétebb évtizedének az ötvenes éveket tartják. Bár erre nézve nem készült felmérés, de nagy valószínűséggel a XIX. században is az ötvenes évek kerültek volna az első helyre egy ilyen negatív listán. A szabadságharc leverését követő önkényuralom a magyar nemzeti remények meghíúsulását eredményezte, és a megtorlás után az országra „az abszolutizmus vas veszője” nehezedett. Vagy ahogy a leggyakrabban használt középiskolás tankönyv fogalmaz: „Az abszolutizmus ... lábbal tiporta a polgári és nemzeti szabadságjogokat...”, ugyanakkor – saját érdekéből is – a tőkés átalakulást viszont elősegítette. „Az élet minden területén nyílt germanizálás folyt. Mindez nemcsak a magyarokat, hanem a nemzetiségieket is sújtotta, akik 'azt kapták jutalomból, amit a magyarok büntetésből'.” A magyar történelmi